

تاریخ وصول: ۹۰/۰۴/۱۲

تاریخ پذیرش: ۹۰/۵/۲۵

قرآن و جنگ نرم

سهراب صلاحی^۱

چکیده

جنگ نرم یکی از شیوه‌های جنگی است. در این نوع جنگ به جای ابزارهای جنگی متعارف از ابزارهای فرهنگی تأثیرگذار بر فکر و اندیشه و عواطف و احساسات انسانی بهره گرفته می‌شود. قرآن کریم با بیان آیاتی به نمونه‌هایی از روشها و شیوه‌هایی که دشمنان اسلام در طول تاریخ از آن استفاده می‌کردند؛ اشاره می‌کند؛ شیوه‌هایی همچون افک و افتراء، شخصیت‌سازی، تخریب شخصیت، شایعه‌سازی، افتراء، تهدید، تحریم، ارتداد. قرآن کریم برای مقابله با این نوع جنگ سه روش اساسی را ترسیم می‌کند: تقویت ایمان، مقابله با حب دنیا و دنیاطلبی. ائمه اطهار نیز راههای اساسی و مهمی همچون تفقه در دین، الگو قراردادن پیامبران و ائمه معصومین، مجالست با نیکان، روی آوردن به عبادت و یاد خدا کردن، مقاومت و بردباری، دشمن‌شناسی، دشمنی با شیطان را تبیین می‌کنند.

کلیدواژه: جنگ نرم، ائمه اطهار^(ع)، قرآن، تفقه.

۵

مطالعات
قدرت نرم
نویسنده: سهراب صلاحی

۱. عضو هیأت علمی دانشگاه امام حسین^(ع)

ابعاد جنگ نرم از منظر قرآن و راه‌های مقابله با آن از دیدگاه قرآن و احادیث یکی از شیوه‌های جنگی، جنگ نرم است که جنگ روانی شاخه‌ای از آن بشمار می‌آید. در جنگ نرم، به جای ابزارهای جنگی متعارف، چون توپ و تانک، از ابزارهای فرهنگی تأثیرگذار بر فکر و اندیشه و عواطف و احساسات انسانی بهره گرفته می‌شود.

با نگاهی به جریان‌شناسی جنگ نرم می‌توان گفت که این شیوه جنگی، از دیرباز مورد استفاده قرار گرفته و همواره از سوی انسان‌ها در جنگ‌ها به عنوان یک سازوکار مؤثر مورد توجه بوده است. تنها تفاوتی که می‌توان در میان جنگ‌های نرم در دوران گذشته و عصر معاصر یافت، تفاوت در ابزارها و روش‌های آن است و اصولاً بهره‌گیری از هر نوع ابزاری در جنگ نرم بر این پایه و محور قرار می‌گیرد که بر اندیشه و احساسات مخاطب تأثیر گذاشته و او را مرعوب خود می‌سازد و مخاطب بی‌آنکه واکنشی از خود نشان دهد، تسلیم دشمن شده و یا در مسیر خواسته‌های او گام بردارد.

بر اساس این فرضیه می‌توان به سراغ آموزه‌های قرآنی رفت و تحلیل قرآن را از جنگ نرم و مسائل و مباحث مربوط به آن را استخراج کرد. نویسنده در این مطلب با توجه به چنین پیش فرضی به سراغ آیات قرآنی رفته تا نگرش قرآن را در این موضوع ارائه دهد. با هم این مطلب را از نظر می‌گذرانیم.

جنگ نرم و حدود و مرزهای آن

دشمن در جنگ نرم تلاش دارد با استفاده از ابزارهای فرهنگی و ارتباطاتی پیشرفته و با شایعه و دروغ‌پراکنی و استفاده از برخی بهانه‌ها، میان آحاد مردم تردید، بدبینی و اختلاف ایجاد کند (رهبر معظم انقلاب).

آموزه‌های قرآنی به جنگ نرم در حوزه دشمن‌شناسی و مقابله با دشمن، توجه داشته است. آیات بسیاری به این مسئله از دو زاویه دید مختلف نگریسته است؛ به این معنا که اگر دشمن برخی از سازوکارهای جنگ روانی را در جنگ نرم بکار می‌گیرد، جامعه اسلامی نیز در دفاع و مقابله با دشمن می‌باید از همه امکانات بهره‌گیرد و در جنگ

نرم، به حکم مقابله به مثل؛ «فمن اعتدى عليك فاعتدوا عليه بمثل ما اعتدى عليك و اتقوا الله و اعلموا ان الله مع المتقين» عمل نماید (بقره/۱/۱۹۴).

البته در این آیه و آیات دیگر بر این مهم توجه و تأکید شده است که مؤمنان به حکم تقوای الهی، از هرگونه رفتارهای ضداخلاقی و عقلانی که هنجارها و ارزشهای اساسی بشریت را تضعیف می کند و یا از میان بر می دارد، باید پرهیز کنند؛ بنابراین خطوط قرمز و محدودیتهایی را برای این مقابله به مثل در همه حوزه‌ها از جمله جنگ نرم معین کرده است که مؤمنان نمی‌توانند از آن مرزها گذر کنند و همانند دشمنان خدا و دین عمل نمایند؛ برای نمونه قتل و غارت بی گناهان و زنان و کودکان در فرهنگ ضدبشری دشمنان اسلام صورت می‌گیرد، ولی مؤمنان مجاز نیستند این‌گونه رفتار کنند. در جنگ نرم نیز دشمنان به شیوه‌های زشت و ناپاکی رو می‌آورند که حریمهای انسانی و نیز قداست و کرامت بشری را می‌شکند و به تهمت و افتراهای ناموسی و همانند آن رو می‌آورند، درحالی که مؤمنان براساس آموزه‌های اسلامی و حریت تقوای عقلانی و عقلایی و شرعی نمی‌توانند در جنگ نرم از آنها بهره‌گیرند.

روش‌شناسی و رفتارشناسی دشمنان

خداوند در تحلیل روش‌شناسی و رفتارشناسی دشمنان اسلام و توحید، به این نکته توجه می‌دهد که دشمنان اسلام، به سبب همدلی و مشابهت و همانندی در فکر و اندیشه، یکسان و همانند هم عمل می‌کنند (بقره/۱/۱۱۸). از این رو بخش زیادی از آیات قرآنی به گزارشهای تاریخی از رفتارهای دشمنان و تحلیل علل، عوامل، اهداف و مانند آن اختصاص یافته است؛ زیرا با تحلیل آن امور به آسانی می‌توان رفتارهای دشمنان عصر حاضر را تحلیل و ارزیابی کرد و توصیه‌های مناسب برای مقابله و مواجهه با آن ارائه داد. دشمنان اسلام و توحید هرچند که از نظر ظاهری و نژادی و قومیتها متفاوت هستند، ولی همگی آنان از عنصر مشترک انسانیت سود می‌برند که می‌تواند رفتارها و شیوه‌های آنان را یکسان نماید. همین تشابه قلوب که در آیه مطرح شده است، به ما این امکان را

می‌دهد تا بتوانیم از پیش، رفتارهای آنان را پیش‌بینی کنیم و براساس آن، سازوکارهای مقابله را فراهم آوریم و اجازه ندهیم تا دشمن به اهداف پست و پلید خود دست یابد.

ابزارهای جنگ نرم

تنها اختلافی که میان جنگهای نرم در گذشته و حال می‌توان یافت، تفاوت در ابزارها و روشهایی است که از سوی دشمنان مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد؛ زیرا انسانها هر روز به ابزارهای جدیدی دست می‌یابند که در گذشته غیرقابل دسترسی بود. فرهنگ و تمدن بشری همان‌گونه که به سوی کمال پیش می‌رود، در ابزارها نیز کمال می‌یابد و نواقص و کمبودهای آن جبران می‌شود. دشمنان توحید و عدالت و اسلام نیز در مقابل، هر روز بیش از گذشته تلاش می‌کنند تا با استفاده از ابزارهای نوین، سد راه اهداف کمال طلبانه و عدالت خواهانه توده‌های مردم بویژه مسلمانان و مؤمنان شوند.

در گذشته ابزارهای جنگ نرم در داستان‌سرایی و شعر و مانند آن خلاصه می‌شد. اشعار هجوآمیز بویژه در میدانهای جنگی به عنوان رجز خوانده می‌شد تا روحیه مخاطبان را تضعیف کرده، شرایط روحی مبارزان را تغییر دهد. رجز و شعر دو کارکرد متضاد نسبت به دوست و دشمن داشت. اشعار به دوستان انگیزه مبارزه می‌بخشید و روحیه دشمنان را تضعیف می‌کرد.

داستان‌سرایی و افسانه‌سازی از شخصیت‌های پهلوانی از دیگر ابزارهایی بود که در جنگ نرم میان تمدنها و اقوام و ملل بسیار مورد بهره‌برداری بوده است. اقوام از طریق افسانه‌ها و اسطوره‌سازی، نه تنها موقعیت خویش را فراتر از اقوام موجود تثبیت می‌کردند و به مردم و ملت خویش انگیزه می‌بخشیدند، بلکه اقوام و ملل دیگر را تحقیر کرده و به سخریه می‌گرفتند تا جایی که شخص از انتساب به قوم و قبیله‌ای شرم می‌داشت.

یکی از مهم‌ترین اتهاماتی که همواره به پیامبران از سوی دشمنان ایشان زده می‌شد، عنوان شاعری بود. این اتهام از آن‌رو زده می‌شد که آموزه‌های آنان را در حد سخنانی برای تحریک عواطف و احساسات پایین آورند و به مردم بقبولانند که آموزه‌های آنان بیرون از

دایرهٔ عقلانیت است و نمی‌تواند عامل خوشبختی و سعادت ایشان و دستور درست زندگانی بشر باشد.

دشمنان برای تحقیر و تمسخر پیامبران، خود از ابزار شعر بهره می‌بردند و این اشعار را به گونه‌ای می‌سرودند که مخاطبان از انتساب خود به پیامبران و عنوان پیرو بودن شرم کنند (صافات / ۳۶؛ طور، آیه ۳۰؛ انبیاء / ۵؛ الحديد / ۴۱).

افسانه‌سرایی از دیگر روشهایی بود که دشمنان برای مقابله با پیامبران در جنگ نرم از آن استفاده بسیار می‌کردند که آیاتی چون آیه ۲۵ سورهٔ انعام و ۳۱ سورهٔ انفال و آیه ۲۴ سورهٔ نحل و ۸۳ سورهٔ مؤمنون و ۵ سورهٔ فرقان و آیاتی دیگر بر آن دلالت می‌کند. در جهان امروز، ابزارهایی که برای جنگ نرم مورد استفاده قرار می‌گیرد از تنوع و تعدد بسیاری برخوردار است. روزنامه‌ها، تلفنهای همراه، ماهواره‌ها، رسانه‌های همگانی و اینترنت و شبکهٔ جهانی آن، در کنار ابزارهای دیگر، مهم‌ترین ابزارهای جنگ نرم است که در بسیاری از کشورها و ملتها تأثیرات مخرب خود را گذاشته و زمینه را برای تسلط جهان‌خواران و دشمنان مردم فراهم آورده است.

روشهای جنگ نرم

در جنگ نرم در طول تاریخ از روشهای همانندی استفاده شده است. از این رو می‌توان گفت بیشتر روشهایی که در گذشته مورد استفاده بوده، هنوز به همان قوت و شدت مورد استفادهٔ دشمنان قرار می‌گیرد. در تمامی این روشها تلاش بر آن است تا با بهره‌گیری از روان‌شناسی، عواطف و احساسات مخاطب تحت تأثیر قرار گیرد و با تغییر در آنها، اندیشه‌ها و افکار شخص را نیز تغییر داده، بر وی چیره شوند.

می‌دانیم که انسان مجموعه‌ای از بینشها و نگرشهاست. نگرشها ارتباط تنگاتنگی با سه مؤلفهٔ شناخت، عواطف و احساسات و رفتار دارد. از آن جایی که نمی‌توان در انسان میان این سه مؤلفهٔ جدایی مطلق افکند، تغییر و دگرگونی در هریک از آنها می‌تواند در دو چیز دیگر نیز تغییر ایجاد کند. بسیار دیده شده است که شخص از نظر شناخت نسبت به

موضوعی در مقام اطمینان و علم عرفی است و یا حتی در مقام قطعیت نشسته است؛ ولی از آنجایی که عواطف و احساسات وی تحت تأثیر قرار گرفته و تغییر یافته، برخلاف شناخت قطعی و یا علم عادی خود عمل می‌کند. اینکه در برخی از روایات دربارهٔ جوانان به عنوان جاهلان در مقابل عاقلان سخن به میان آمده و ایشان را عاقل نمی‌شمارد و یا همین نسبت را دربارهٔ زنان نیز اطلاق می‌کند، از آن‌روست که اصولاً جوانان و زنان بیش از آنکه از شناخت عقلانی و داده‌های آن متأثر باشند، متأثر از عواطف و احساسات هستند و آنچه رفتار و کردار آنان را مدیریت و کنترل می‌کند، عواطف و احساسات ایشان است؛ البته این مسئله خاص این دو گروه نیست، بلکه همهٔ انسانها در چنین شرایطی قرار می‌گیرند. حتی در گزارشهای قرآنی این معنا مورد توجه و اهتمام قرار گرفته است که برخی از خواص نیز که در مقام بصیرت نشسته‌اند، ممکن است تحت تأثیر عواطف و احساسات خود عمل کنند و آنچه از حقایق را که به دانش خدادادی کسب کرده‌اند، نادیده بگیرند و برخلاف آن رفتار نمایند.

راههای مقابله با جنگ نرم از دیدگاه ائمه اطهار علیهم السلام

الف) تفقه در دین

از آنجا که هیچ‌گونه دستورالعمل و در نتیجه راه مقابله بدون آشنایی با معارف دینی و کسب علم حاصل نمی‌شود؛ لذا یکی از مهم‌ترین حربه‌ها جهت مقابله با جنگ نرم دشمن، بالا بردن سطح بینش مردم و در نتیجه پیدا کردن کیاست و هوشیاری در برابر توطئه‌های دشمن است. در این مورد امام کاظم^(ع) می‌فرماید:

تفقهوا فی دین الله فان الفقه مفتاح البصیره، و تمام العباده و السبب الی المنازل الرفیعه و الرتب الجلیله فی الدین و الدنیا و فضل الفقیه علی العابد کفضل الشمس علی الکواکب، و من لم یتفقه فی دینه لم یرض الله له عملاً (حکیمی، ۳۶۰: ۵۵).

در دین عالم شوید، دانش دین، کلید بصیرت و تمامیت عبادت و عامل رسیدن به مراتب رفیع و درجات عالی در دین و دنیا است و فضیلت فقیه دین فهم بر عابد، مانند فضیلت خورشید است بر کواکب و هر کس در دینش فهمیده نشود، خدا هیچ عملی را از او نپسندد. باز می‌فرماید:

تعلموا العلم، هو سلاح على الاعداء ... بالعلم يطاع الله و يعبد (حکیمی، ۱۳۶۰: ۱۴).

علم بیاموزید، علم اسلحه علیه دشمنان است... با علم خدا اطاعت و عبادت می شود.
امیرالمؤمنین (ع) نیز می فرماید: «من جهل موضع قدم زل»؛ «کسی که به جای پای خود آشنا نباشد، می لغزد».

در اهمیت این مسئله و اینکه چگونه دشمنان، خصوصاً با توجه به موقعیت سنی و فکری نسل جوان و کمی تجربیات اجتماعی، بیشترین بهره برداری را از این گروه سنی می کنند و بالا بردن سطح آگاهی ها که یکی از مهم ترین راه ها برای ناامید کردن دشمن در رسیدن به اهدافش است.

امام صادق (ع) می فرماید: ای کاش می شد که برای تفقه در دین آنان را تأدیب می کردم و این حاکی از شدت عنایت امام به بالا بردن سطح آگاهی در مورد پیروانشان است؛ «لوات شاب من شباب الشیعه لایتفقه لأدبته» (حکیمی، ۱۳۶۰: ۵۴).

امام به عنوان یک راهکار برای اینکه گروه های منحرف نتوانند با القانات خود در آنها انحراف فکری ایجاد کنند و زمینه های فساد و فرهنگ پذیری دشمن را مسدود کنند، چنین آرزویی دارند.

حضرت علی (ع) می فرماید: «اعلموا صبیانکم من علمنا، ما انفع هم الله به لا تقلب علیهم المرقبه برایشان»؛ «تعلیم دهید فرزندان خود را از علم ما، آنچه را خداوند به واسطه آن به آنان سود می رساند تا اینکه گروه های منحرف آنها را به انحراف نکشانند».

توجه به این رهنمود حضرت با توجه به سن یادگیری کودکان و اینکه مشغول به فراگیری علمی بشوند که نقش سازنده ای در تفکر و اندیشه آینده آنها در مقابل انحرافات جامعه دارد، قابل توجه است.

ب) الگو قرار دادن پیامبران و ائمه معصومین

وجود این بزرگواران به عنوان الگوهای رفتاری هدایتی و شکل دهی به جهت حرکتی توده ها بسیار حائز اهمیت است. بدون شک از مهم ترین وظایف امام و رهبری امت اسلامی

مبارزه و ایستادگی در مقابل فرهنگ بیگانگان و جلوگیری از نفوذ آن در جامعه اسلامی و امت مسلمان است.

حفظ دین و پاسداری از مرزهای ایمان و اعتقاد مردم و جلوگیری از هرگونه انحراف و اعوجاج فکری و فرهنگی و احیاء سنت و ابطال بدعت و حمایت و دفاع از فرهنگ اصیل اسلام ناب جزء مهم ترین وظایف این شخصیت حقوقی است و سیره عملی این بزرگواران حاکی است از مبارزه جدی آنها در عمر با برکتشان در حوزه داخلی و خارجی با این پدیده فرهنگی و دلیل عمده بر این امر حفظ قرآن از آفت تحریف و تغییر به عنوان آخرین سند الهی برای هدایت بشریت و بیان و شرح حقایق دینی است. با همه توطئه‌هایی که از آغاز اسلام تا به امروز، این دین با آن مواجه بوده است.

۱. امام رضا^(ع) می‌فرماید: «الامام یدب عن دین الله»؛ امام از دین خدا (به هر شکلی که مورد هجوم واقع شود) دفاع می‌نماید.

و باز امام رضا^(ع) وقتی دربارهٔ وجوب اطاعت از اولی الامر از ایشان سؤال می‌شود، ایشان پاسخ می‌دهند: «می‌گویم به دلایل مختلف؛ از جمله اینکه: اگر مردم امام امین و سرپرست و مقلدی نداشته باشند، آیین و مذهب آنها مندرس شده و دین از بین می‌رود و سنتها و احکام تغییر یافته و بدعت گذاران بر آن خواهند افزود و ملحدین از آن خواهند کاست و آن را بر مسلمین مشتبه می‌کنند؛ زیرا می‌بینم که مردم ناقص و غیرکامل و محتاج در امر دین هستند و به علاوه، اختلاف داشته و امیال آنها مختلف بوده، هر گروهی به راهی می‌روند. پس اگر سرپرست و حافظی برای دستاورد رسول خدا^(ص) نباشد، به آن گونه‌ای که گفتم، مردم به فساد کشیده می‌شوند و مذاهب و سنتها و احکام و ایمان مردم تغییر می‌یابد و در این مطلب، فساد و تباهی همهٔ مردم خواهد بود» (اکبری، ۱۳۷۵: ۱۳۳).

بدین ترتیب ملاحظه می‌شود که نقش رهبر امین و کسی که سکان‌دار امر دین باشد و مردم در امور دینی و دنیایی خود به او اقتدا کنند، روشن می‌شود.

حضرت علی^(ع) در اینکه مردم در منش خود به پیامبر اقتدا کنند، می‌فرماید: «و لقد کان فی رسول الله^(ص) اسوة کاف لک فی الاسوه و دلیل لک علی ذم الدنیا و عیبا و کثره

مخازيها و مساويها، اذقبضت عنه اطرفها و طئت لفير اکتافها و فعلم عن رضاعها و زؤی عن زخارفها» (دشتی، ۱۳۷۵: ۸۴)؛

«کافی است که روش پیامبر را سرمشق خویش قرار دهی و نیز او سرمشق تو است و در بی‌ارزش بودن دنیا و رسواییها و بدیهایش، چه اینکه دنیا از او گرفته شده اما برای دیگران مهیا گردید، از پستان دنیا وی را جدا ساختند و از زخارف و زیباییهای آن کنار رفت.»

ملاحظه می‌شود که یکی از مشخصه‌های بارز پیامبر بی‌اعتنایی ایشان به مسائل دنیایی بوده و این یکی از عمده‌ترین راههای مبارزه با هجوم فرهنگی غرب است که اساساً ماهیت آن دنیاگرایی، کسب منفعت بیشتر و بدست آوردن پول و سرمایه است و لغزشگاه بسیار مناسبی است برای کسانی که بذر چنین گرایشهایی در آنها وجود دارد که در وزش اولین نسیم هجوم، دل و دین بر آن بیازند.

ج) مجالست با نیکان

یکی دیگر از شیوه‌های مقابله با جنگ نرم، از دیدگاه ائمه اطهار، مجالست با نیکان و ابرار است. قال لقمان لابنه: ای بنی صاحب العلماء و جالسهم و زرهم فی بیوتهم لعلک ان تشبهم فتکون منه؛ «از نصایح لقمان به پسرش اینکه: فرزندم! با علما همراه باش و نشست و برخاست کن و در خانه‌هایشان به دیدارشان برو، شاید از شباهت پیدا کردن با آنان جزء ایشان گردی» (مجلسی، ۱۹۸۳: ۲۰۵). امام علی^(ع) می‌فرماید: «قارن اهل اخیر، تکن منهم و باین اهل الشر، تبن عنهم» (دشتی، ۱۳۷۵: ۱۶۱)؛ «به اهل خیر نزدیک شو تا از آنان گردی و از اهل شر دوری کن تا از آنان نگردی». و در احادیث نبوی آمده است که حضرت فرمودند: «سائلوا العلماء و خالصلوا الحکماء و جالسوا الفقراء»؛ «از علما پرسش کنید و با حکما آمیزش داشته باشید و با فقرا مجالست نمایید».

د) روی آوردن به عبادت و یاد خداوند کردن

یاد خدا و نقش داشتن او در زندگی درمان همه دردهای بشر و از جمله مقابله با جنگ نرم است. حضرت علی^(ع) نقش عبادت را پشتوانه دوری از ظلم و ستم و مصون ماندن از کید شیطان می‌شمردند و در فلسفه پاره‌ای از عبادت می‌فرمایند: خداوند به خاطر حفظ بندگانش

از ظلم و ستم و کید دشمنان با نماز، زکات و روزه واجب آنان را حراست فرموده تا اعضا و جوارحشان آرام و چشمهایشان خاشع و غرایز و تمایلات سرکششان خوار و ذلیل و قلبهای آنها خاضع گردد و تکبر از آنها رخت بربندد. به علاوه ساییدن پیشانی که بهترین جاهای صورت است بر خاک موجب تواضع و گذاردن اعضای پرارزش بدن بر زمین دلیل کوچکی و چسبیدن شکم به پشت (در اثر روزه) مایه فروتنی است و پرداخت زکات موجب صرف ثمرات زمین و غیر آنها به نیازمندان و مستمندان می شود (دشتی، ۱۳۷۵: ۱۱۵).

ه) مقاومت و بردباری

امام صادق (ع) می فرماید: مؤمن از آهن سخت تر است؛ آهن اگر گداخته شود، رنگش برمی گردد، ولی مؤمن اگر کشته شود و دوباره زنده گردد و سپس او را بکشند، دل او از ایمان بر نمی گردد (دشتی، ۱۳۷۵: ۵۲).

این دستور به مقاومت و بردباری و تغییرناپذیری و عدم تحول در ارزشهای یک فرد که امام بیان می دارند و چنین دستوراتی برای ما که دشمن در صدد است از راه جنگ نرم کیان اسلام را درهم بکوبد، ضرورت مبارزه با آنان را افزون می کند و هرچه ما در مقابل هجوم دشمن پایدارتر باشیم، دشمن را از پای در خواهیم آورد؛ والا هر قدم عقب نشینی ما سبب جسارت هرچه بیشتر دشمن جهت نفوذ خواهد شد.

و) دشمن شناسی

شناخت دشمن و مخالفت با آنچه او می خواهد یک راه عملی بسیار جامع برای مقابله با جنگ نرم است؛ زیرا دشمن می خواهد حیات و زندگی انسان را به مرتع شیطان تبدیل نماید؛ لذا باید دشمن از بیگانگان شناسایی شده، منفذها و بسترها و مجراهای نفوذ و رسوخ جریانات فکری و فرهنگی او نیز شناسایی شود و عاقلانه و مدبرانه و بطور مناسب با این مجاری نفوذ و ضربه او مقابله شود. پیامبر اکرم (ص) می فرماید: «همانا عاقل ترین مردم بنده ای است که خداوند را بشناسد و او را اطاعت کند و دشمنش را بشناسد و از او دوری کند» (حکیمی، ۱۳۶۰: ۱۴۲).

حضرت علی^(ع) با بینشی وسیع به شناخت دشمن خود پرداخته و به تحلیل روانشناسانه از دشمن دست می‌زند و به ابن عباس در روز آغاز جنگ جمل می‌فرماید: «با طلحه ملاقات نکن که اگر ملاقاتش کنی، وی را همچون گاوی خواهی یافت که شاخهایش اطراف گویشهایش پیچ خورده باشد. او بر مرکب سرکش هوا و هوس سوار می‌شود و می‌گوید: مرکبی رام است؛ بلکه با زیر ملاقات کن که نرمتر است. به او بگو پسردایی ات می‌گوید: در حجاز مرا نشاختی و در عراق شناخته انگاشتی، چه شد که از پیمان خود بازگشتی» (دشتی، ۱۳۷۵: ۱۷).

ز) دشمنی با ابلیس که منشأ تمامی جنگهاست

در بررسی جسم انسان، متخصصان امر مطرح می‌کنند که برای مسموم کردن انسان راهی وجود ندارد جز اینکه دستگاه گوارش او را مسموم کنند. در مورد شیطان هم راهی جز نفوذ در اندیشه وجود ندارد و ابزار این راه هم نفس اماره است که عامل فریب می‌باشد. در این زمینه قرآن می‌فرماید: «شیطان از راه نفس اماره آنچه را که زینت زمین است، به عنوان زینت انسان قلمداد می‌کند» (کهف / ۸). اگر انسان می‌تواند این ابزار را از او بگیرد و نفس اماره خود را تبدیل به نفس لوآمه نماید و با کوچک‌ترین اندیشه خطا که در ذهن او خطور می‌کند به ملامت او پردازد، والا این کار را به وسیله «وسوسه» که بعنوان یک شعور ضعیفی است که در انسان ایجاد می‌شود و به او راه نشان می‌دهد، انجام خواهد شد.

منابع

- دشتی، محمد، (۱۳۷۵) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، نشر مؤسسه امیرالمؤمنین، چاپ ششم، ۱۳۷۵.
- اکبری، حسن علی (۱۳۷۵)، تهاجم فرهنگی از دیدگاه آیات و روایات و فقه، سازمان تحقیقات خودکفایی بسیج، چاپ اول.
- مجلسی، محمدباقر، (۱۹۸۳ م.) بحار الانوار، مؤسسه الوقاد، بیروت، چاپ دوم.
- حکیمی، محمدرضا (۱۳۶۰)، الحیة، دایرة چاپ و نشر تحت سرپرستی جامعه مدرسین قم.